

Adam Hanieh: Revolutionerna är inte över

[Adam Hanieh föreläser om utvecklingsstudier vid School of Oriental and African Studies (SOAS) vid Londons universitet. Han har skrivit boken Capitalism and Class in the Gulf Arab States (Palgrave-Macmillan 2011) och är medlem i redaktionen för tidskriften Historical Materialism. Intervjun utfördes av Farooq Sulehria. Engelska originalet på www.internationalviewpoint.org, februari 2012.]

Resultaten från valen i Tunisien och Egypten var positiva för de islamistiska partierna, trots att revolutionerna i dessa länder hade en sekulär karaktär. Dessa strömningar är också en inneboende del, om inte till och med den dominerande kraften, i revolutionerna i Syrien, Libyen, Jemen och Bahrain. Är den arabiska våren i själva verket en seger för islamistiska rörelserna?

Nej, jag tycker inte att det är det riktiga sättet att tolka den arabiska våren. Det är givetvis sant att de islamistiska partierna var de främsta segrarna i de egyptiska och tunisiska valen, och att de har varit de mest framträdande aktörerna under de andra upproren över hela regionen. Men vi måste ha en mer försiktig syn på de islamistiska rörelserna och de svårigheter som de sannolikt kommer att ställas inför under den kommande perioden. För det första ska vi komma ihåg att revolutionernas inledande faser (med säkerhet i Egypten och Tunisien) till stor del uppstod utanför de etablerade rörelsernas krets, såsom muslimska brödrskapet. I allmänhet har de islamistiska rörelserna spelat – och fortsätter att spela – en konservativ roll. Under protesterna i Egypten i december tog till exempel muslimska brödrskapet klart ställning mot de folkliga krafterna. Likaså under den viktiga strejkvågen i Egypten i september. Dessa exempel (och många andra) visar, att även om de islamistiska partierna har fått ett avsevärt stöd i valen, så är deras förhållande till folkrörelsen fylld av spänningar och det kan förändras mycket snabbt. Det har också skapat meningsmotsättningar och debatter inom muslimska brödrskapet själv.

Valresultaten i Tunisien och Egypten är inte särskilt överraskande. I Egypten visar muslimska brödrskapets starka resultat delvis på deras djupa inplantering i hela samhället och deras större tillgång på resurser. Under Mubarak var muslimska brödrskapet i grund och botten en halvt laglig opposition, och de har en lång historia av organisering över hela landet. På landsbygden har de andra partierna dessutom en mycket sämre närvaro än muslimska brödrskapet, som under många år har byggt upp ett nätverk av stöd.

Trots valens symboliska betydelse har de inte tagit itu med de verkliga frågor som revolutionerna står inför. Revolutionerna har väckt enorma förväntningar på verkliga förändringar av folks dagliga liv. Efter årtionden av nyliberala ”reformer” har det egyptiska samhället upplevt en enorm snedvridning av välståndet och försämrade levnadsförhållanden för den stora majoriteten. Miljontals människor har marginaliserats och kämpar för att nödortfigt dra sig fram inom den informella sektorn. Det handlar också om den egyptiska regeringens och militärens långvariga kryperi inför USA:s makt i Mellanöstern, som uttrycktes allra tydligast i den decennielånga normaliseringsprocessen med Israel. Dessa politiska och ekonomiska frågor är sammanflätade och det går inte att lösa frågan om ”demokrati” utan att pressa revolutionen framåt och ta itu med alla dessa frågor. Militärens ställning är i själva verket mycket hårt knuten till landets politiska ekonomi och förhållandet med USA och Israel. Av dessa orsaker har den egyptiska kapitalismen en stark benägenhet att anta enväldiga former – antingen genom att en enda individ styr (som Mubarak) eller en fasad av liberal demokrati där militären har den yttersta makten bakom scenen.

I detta sammanhang tycker jag att det är uppenbart att de islamistiska krafterna inte kan klara av att lösa dessa problem. De har uttryckligen sagt att de inte i någon betydande omfattning tänker bryta

med den gamla regimens ekonomiska program. Det innebär fortsatta privatiseringar, att ännu mer utsättas för den internationella finansmarknaden, ytterligare avreglering av arbetsmarknaden och ännu större tillit till lån från internationella finansinstitutioner som Internationella valutafonden och Världsbanken. Effekterna av de två senaste årtiondenas nyliberala program var en avgörande faktor för det uppror som störtade Mubarak. Av denna anledning tror jag att vi kan förvänta oss en allt större klyfta mellan det egyptiska folkets förväntningar på arbete, mat, hälsa och andra sociala rättigheter – och den faktiska politik som muslimska brödrskapet och deras allierade kommer att genomföra när de väl kommer till makten. När de har regeringsmakten är det mycket svårare för dessa rörelser att gömma sig bakom oppositionsretorik. Motsättningarna kommer att visa sig mycket tydligare: mellan deras anspråk på samhälllig rättvisa och deras stöd till en nyliberal ekonomisk politik, eller deras ”anti-imperialistiska” språk samtidigt som de är beredda att arbeta med USA och Israel. Det finns många tecken på att detta redan är på väg att hända, och av dessa skäl tror jag att det alldeles för tidigt att kalla 2011 en ”islamistisk seger”.

Muslimska brödrskapets seger i Egypten och Al-Nahdas seger i Tunisien, Assadregimens möjliga fränfalle [i Syrien] och krossandet av revolten i Bahrain verkar samtliga gynna den saudiska monarkins regionala intressen. Är det Saudiarabien som i sista hand har gynnats av den arabiska våren?

Saudiarabien har tillsammans med andra länder vid Persiska viken, som Qatar, varit en av förgrundsgestalterna i den kontrarevolutionära våg som släppts loss mot upproren. 2011 har faktiskt visat klart att imperialismen i regionen är förenad med – och till stor del verkar genom – de arabiska Gulfstaterna. Exemplet med det NATO-ledda angreppet mot Libyen är ett tydligt exempel på detta, där speciellt Qatar och Förenade Arabemiraten spelade en mycket viktig roll i denna invasion. Det finns många andra exempel – vi kan se det i de flera miljarder dollar som Gulfstaterna har lovat regimerna i Egypten och Tunisien, Saudiarabiens, Qatars och Förenade Arabemiratens militära intervention i Bahrain, erbjudandet till Jordanien och Marocko att gå med i Gulf Cooperation Council (och på så sätt föra samman alla monarkier i regionen i ett enda block), och den centrala roll som Gulfstaterna har fått under försöken att medla i och styra upproren i Syrien och Jemen. Och kanske allra viktigast, de allt högljuddare hoten mot Iran.

I viss mening är Saudiarabiens och de andra Gulfstaternas roll en politisk återspeglning av hur centrala dessa länder är i det regionala ekonomiska systemet. Under det senaste decenniet har både det privatägda och det statligt styrda kapitalet runt Persiska viken varit nyliberalismens främsta bidragstagare i regionen. I Egypten, Jordanien, Libanon och på andra ställen innebar liberaliseringen ett massivt inflöde av kapital från Gulfstaterna till de nyligen privatiserade sektorerna (speciellt fastigheter, finanser och telekommunikationer). Av denna orsak är de envändiga samhällsstrukturer som har kännetecknat den politiska makten i Egypten, Tunisien och på andra ställen själva en del av hur Gulfen skapade sig en ställning högst upp i den regionala marknadens hierarki. Upprorens kamp mot diktaturen är på samma sätt sammanflätad med det sätt på vilket kapitalismen har utvecklats i regionen och i denna mening också en kamp mot Gulfen. Detta faktum – givetvis kopplat till den centrala roll som regionens oljetillgångar och ekonomiska överskott har för USA och de andra imperialistiska länderna – är ett avgörande skäl varför det kontrarevolutionära svaret i huvudsak har förts via trepartsalliansen mellan Gulfstaterna, USA och EU.

Men att inse detta faktum är något helt annat än att säga att Saudiarabien är det land ”som i sista hand har gynnats” av de arabiska upproren. Revolutionerna är långtifrån över, och av de orsaker som jag skisserade i förra frågan har revolutionens krav inte uppfyllts. Mobiliseringarna är kvar på en hög nivå i både Egypten och Tunisien, och det kommer att bli mycket svårt för de nya regeringarna att fortsätta som om ingenting har hänt. Det är en osäker situation. Ja, vänstern och de folkliga rörelserna står inför väldigt många svårigheter. Men vi ska inte underskatta de problem som andra sidan också ställs inför, eller överskatta deras förmåga att återinföra sitt styre i ett globalt sammanhang med flera systemkriser och en mycket begränsad legitimitet för de sätt att styra som

associeras med den gamla regimen.

Vad kommer ett misslyckat uppror i Bahrain och ett möjligt störtande av regimen Assad i Syrien att innebära för Iran?

Under de senaste veckorna har retoriken mot den iranska regimen helt klart skruvats upp. Men det finns många faktorer som talar mot ett angrepp, och jag tror inte att det är helt bestämt med en attack från Washington eller Tel Aviv. I fallet Syrien är det uppenbart att västländerna, Israel och Gulfstaterna vill se en mer foglig regim, och det motiveras delvis av en önskan att undergräva Irans regionala inflytande (givetvis sammanhängande med Hizbollah i Libanon). Men jag tror inte att ett störtande av Assad nödvändigtvis kommer att leda till en regim som är närmare allierad med västs intressen. De allmänna antiimperialistiska stämningarna är fortfarande starka inom den syriska befolkningen, och försöken från delar av vänstern att smutskasta hela upproret som en ersättare för imperialismen tyder på en svartvit världsbild som fullständigt missförstår landets historia. Jag ser ingen motsättning i att vara mot en intervention och på samma gång vara mot Assads regim – som vi måste komma ihåg har anslutit sig till nyliberalismen och ständigt har utnyttjat en ”antiimperialistisk” retorik för att dölja sin praktik att anpassa sig till både USA och Israel. Men vi måste komma ihåg att det finns ett samband mellan regimen brutalitet och det inhemska stödet för intervention. I denna mening tjänar Assadregimens våld ännu mer imperialismens vidare intressen i regionen (som detta våld har gjort sedan länge).

I fallet Bahrain tror jag att det är ett misstag att se upproret som någon sorts iransk ”komplott”. Det är förvisso så den bahrainiska monarkin och en del andra arabiska Gulfstater har framställt det. Men intifadan i Bahrain 2011 var den senaste i en decennielång rad uppror mot den sekteristiska diskriminering som stärks av landet ojämna kapitalistiska utveckling. Ett tecken på det är den mycket höga arbetslösheten, med officiella siffror på mellan 15-30% av bahrainiska infödda, som drabbar shiitiska medborgare oproportionerligt mycket. 2004 bedömde Bahrains centrum för mänskliga rättigheter att mer än hälften av Bahrains invånare levde under fattigdom, medan de 5.200 rikaste bahrainarna samtidigt hade rikedomar på sammanlagt mer än 20 miljarder dollar. Dessa och andra frågor som ojämlikt jordägande, utbredd användning av tortyr mot politiska motståndare, brist på demokrati, politisk uteslutning av den shiitiska befolkningen och regimen nära allians med USA är mycket mer övertygande förklaringar för upproret än att Iran ska ha blandat sig i. Den bahrainiska regimen har inte på något grundläggande sätt tagit itu med dessa frågor, och av denna anledning har vi säkert inte sett det sista upproret i landet.

Washington verkar ha intagit en motsägelsefull inställning till upproren – och ha givit stöd till de i Syrien och Libyen men motverkat eller ignorerat de i andra länder. Är det korrekt att säga att USA välkomnar den arabiska våren och att massrörelserna 2011 inte har varit antiimperialistiska?

Nej, jag tycker att det är en fullständigt felaktig karakterisering. Frågan om imperialismen är obändigt knuten till de frågor som ger kraft åt upproren. Mubarakregimens karaktär, till exempel, handlade inte bara om inhemskt förtryck. USA-imperialismen litade till denna regim för att bygga en viktig stödjepunkt för sitt vidare herravälde över Mellanöstern. Det uttrycktes allra tydligast i den decennielånga normaliseringsprocessen med Israel liksom de många miljarder dollar som den egyptiska militären har fått som stöd. Som jag konstaterade ovan är de politiska och ekonomiska frågorna sammanflätade och omöjliga att skilja åt – om massrörelsen ska kunna erövra social och ekonomisk rättvisa måste den ta upp frågan om imperialismen. Dessutom tycker jag inte att Washingtons inställning har varit motsägelsefull – den har snarare varit helt i överensstämmelse med dess politik under de senaste årtiondena. USA:s (och EU:s) övergripande strategiska ”marschväg” har varit att hitta sätt att ta udden av, försvaga och avleda upproren. Hur de har försökt det har varierat i varje enskilt sammanhang.

Vad innebär den arabiska våren för Israel?

Jag tror att speciellt den egyptiska revolutionen har möjlighet att bli den viktigaste utvecklingen för den palestinska kampen under de senaste två decennierna. Egypten är strategiskt central för den palestinska frågan. Imperialismen inser detta klart – titta bara på den absoluta prioritet som USA och Israel har lagt vid att normalisera förhållandena med Egypten från Sadats tid ända fram till Mubarakperioden. Jag tror att en revolutionär regering i Egypten som vägrar att ingå ekonomiska eller politiska allianser med Israel, öppnar gränsen mot Gaza och på ett meningsfullt sätt stöder den palestinska kampen, skulle få uppleva en mycket snabb och kvalitativ förändring av de regionala styrkeförhållandena.

Vi befinner oss under nuvarande omständigheter naturligtvis långt från ett sådant scenario. Men som jag påpekade ovan går det inte att skilja den egyptiska staten enväldiga och förtryckande karaktär från dess band till imperialismen i regionen (som först och främst har synts i dess stöd åt staten Israel). Varje verklig utmaning mot denna enväldiga natur innebär att man ställs inför banden till USA:s makt. Det finns ett samspel mellan dessa den egyptiska statens två sidor – och det betyder att solidariteten med den palestinska kampen inte är något frivilligt extraval för revolutionen utan central för att den ska gå framåt.

Vilken inställning ska vänstern idag ha till den arabiska våren?

När motsättningarna hos de nya regimerna börjar öka är det allmänt sett viktigt för vänstern att stöda revolutionernas pågående kamp. Konkret innebär det att erbjuda solidaritet till strejkande arbetare och folkliga mobiliseringar, publicera militärens pågående övergrepp, agitera mot utländska militära och politiska interventioner i regionen, avslöja Gulfstaternas roll och deras band till västmakterna, hitta sätt att stöda kampanjer för att upphäva ländernas multilaterala och bilaterala skulder till finansinstitutioner i väst, och hindra nya ekonomiska aktörer (såsom Europeiska utvecklingsbanken) att tränga sig in på dessa områden. Men det allra viktigaste är att lära sig från själva de revolutionära erfarenheterna. Vi behöver vara mycket mer ödmjuka och inse att rörelserna i Mellanöstern och Nordafrika 2011 har mycket att lära vänstern i västvärlden.

(Översättning från engelska, Göran Källqvist.)